

Hertug Skule og Olav den Hellige: genealogi og legitimitet på Øretinget i 1239*

PETER SIGURDSON LUNGA

In November 1239, Duke Skúli Bárðarson was acclaimed king at Eyrarþing just outside Þrándheimr. During the assembly his men proclaimed that the duke was the kinsman of the Norwegian patron saint Óláfr helgi (d. 1030). It was the beginning of a rebellion against Skúli's son-in-law Hákon Hákonarson (r. 1217-1263). The final phase of the Norwegian civil war is one of the most extensively discussed periods in Norwegian history, with several important contributions in the last 10 years. This article examines the context of Skúli's attempt to appropriate Óláfr helgi as a factionally specific legitimising ancestor in support of his claim to the throne. How should this claim be understood? By examining an underused source, the substantial genealogical material on the duke and his family, this article will shed new light on the ideas of royal legitimacy in the period. While the duke himself seems to have provided much of the impetus for the composition of these genealogies, the extent to which they were used and considered significant are still open questions. But by matching the extant genealogies with descriptions of genealogical criteria during royal acclamations in 1204-1239 from *Bogglunga sögur* and *Hákonar saga Hákonarsonar* it will be argued that the claim to descend from Óláfr was new as a factionally specific source of royal legitimacy. This innovation presumably happened through a collaboration between the Duke and his Icelandic ally Snorri Sturluson. It nonetheless built on ideas that had developed since the eleventh century, of a special relationship between the royal saint and the royal dynasty.

6. november 1239 lot hertug Skule Bárðsson seg velge til Norges konge på Øretinget i Trondheimen. Det var en symboltung seremoni, skal vi tro gjengivelsen i *Hákon Hákonssons saga* som ble skrevet noen tiår etterpå. Mot korsbrødrenes protester forsynte Skules tilhengere seg av ikke bare Hellig-Olavs relikvieskrin, men også

* Jeg vil takke Benjamin Allport samt den anonyme fagfellen for viktige innspill og tilbakemeldinger til artikkelen. Eventuelle feil og mangler står utelukkende for forfatterens egen regning.

helgenens øks og spyd, og dessuten en splint av Jesu kors, som ble båret ned til tingplassen. Der sto hertugens menn opp og talte:

Først stod Åmund Remba opp, han hilste hertugen og hirden og holdt en lang tale. Siden talte Arnfinn Tjovsson, men folk synes ikke det var mye å lite på det han sa. Etter det sto Erling Ljodhorn opp og sa omtrent det samme som Arnfinn, og det de sa, gikk ut på at de reknet hertugens ætt tilbake til kong Olav den hellige, og at hertugen var nærmest i arv etter kong Inge, bror sin, mens kong Håkon var den ellefte.¹

Ivar lagmann regnet også opp hertugens ætt i sin tale, og ga Skule kongsnavn. Til slutt reiste Skule seg, la hånda på Olavsskrinet og sverget på at han skulle holde Hellig-Olavs lov og rett som en god konge. Hendelsen skal ha vært et tungt slag for Skules svigersønn, kong Håkon Håkonsson (r. 1217-1263) og for hans datter, dronning Margrete Skulesdatter (d. 1270). Det var begynnelsen på den siste fasen i de norske innbyrdesstridene og da Skule falt i kamp mot Håkons menn, 24. mai 1240, ved inngangen til Elgeseter kloster, ble et endelig punktum for stridighetene satt.

På tross av Olav den Helliges symbolske rolle som norsk skytshelgen, og samlende kraft for kongemakta og det norske riket i høymiddelalderen, representerer bruken av ham på Øretinget i 1239 etter mitt syn noe fundamentalt nytt. Dette gjelder særlig den genealogiske forbindelsen til kongsemnet som ved Skules hylling ser ut til å ha vært så viktig at den stadig ble gjentatt. Tidligere hyllinger hadde som det vil bli vist nedenfor vektlagt helt andre kriterier enn et slektskap med helgenkongen. Hvordan skal vi så forstå bruken av Olav den Hellige ved denne anledningen?

For å forklare påstanden om slektskapet med Olav vil jeg i det følgende vurdere både hva slags betydning et slektskap til Olav har hatt i tidligere sammenhenger, og hvilke genealogiske forbindelser som har vært tillagt vekt i kongevalg før 1239. Flere kilder fra 1200-tallets første halvdel synes nemlig spesielt interessert i Skule og hans ætt, med stamtavler over Reinsætten i *Baglersagaene*, *Morkinskinna*, *Fagerskinna*, og *Heimskringla*. *Baglersagaens* og *Heimskringlas* genealogier ser de sågar ut til å respondere på sonderinger i kongevalgene der Skule eller hans bror, kong Inge (r. 1204-1217) deltok. Det gjør dem til svært verdifulle kilder til tidens forestillinger om makt

¹ *Sagaen om Håkon Håkonsson*, s. 186-187. ÍF XXXII, kap. 221: *Sá maðr stóð first upp er Ámundi remba hét. Hann fagnaði hertuganum ok hirðinni ok talaði langt erendi. Síðan talaði Arnfinnr Þjóvsson, ok þótti mönnum eigi mjök sannligt þat er hann sagði. Eftir þat stóð upp Erlingr hljóðhorn ok mælti mjök í orðastað Arnfinns, ok höfðu þeir þat efni í sinni tolu at þeir töldu ætt hertuga til hins helga Óláfs konungs ok þat at hann væri í annari erfð eftir Inga konung, bróður sinn, en Håkon konungr í hinni elliftu.*

og kongelig legitimitet. *Morkinskinna*s stamtavle (1217/22) over Reinsætten ser imidlertid ikke ut til egne seg til bruk i legitimering av tronkrav på samme måte. Dens stramme patrilineære form viser kun Inge og Skules forfedre på farssiden, og kobler seg heller ikke til Olav den Hellige (ÍF XXIV, s. 326-327). Genealogiene som vanligvis omtales som 'innskuddene' i *Fagerskinna* er derimot så omfattende at de sannsynligvis ikke kan ha fungert som noe annet enn et referanseverk for genealogien som ble presentert på Øretinget i 1239. De fortjener imidlertid en egen gjennomgang ved en senere anledning og vil bare i liten grad bli omtalt her.

Så tidlig som i 1931 beklaget Edvard Bull seg over den vanskelige kildesituasjonen i konflikten mellom Håkon og Skule og vanskelighetene med å forstå motivene til konfliktenes aktører.² Pussig nok har den vedvarende debatten om denne konflikten, med flere nye innlegg de siste årene, nærmest oversett stamtavler som kilde. Sverre Bagges korte gjennomgang av slekt som legitimitetsgrunnlag i debatt med Hans Jacob Orning har et nokså snevert fokus, men forfekter vel heller ikke å være noen uttømmende analyse av dette emnet. Bagges påstand om at en tilknytning til Harald Hårfagre var viktig lar seg imidlertid vanskelig forene med beskrivelsene av kongevalget i *Håkon Håkonssons saga*.³

Uten en grundig analyse av genealogiene er det lett å misforstå Skules handlinger og motiver. Knut Arstad har nylig hevdet at Skule slett ikke hadde noen langvarig ambisjon om kongemakten, men først og fremst var opptatt av å sikre sin egen og sin slekts makt og posisjon, særlig da Skule på slutten av 1230-tallet mislyktes i å sikre en framtidig rolle i Norges politiske toppsjikt for sønnen Peter.⁴ Et slikt syn kan bare aksepteres dersom stamtavlene som knyttes til Skule og hans slekt overses fullstendig. De kan fortelle om en mann som helt siden 1217 ønsket seg og kjempet for å vinne kongemakt. Det er riktignok lett å være enig med Arstad i at beslutningen om å begrense Skules makt til hans egen levetid var en utløsende årsak for hertugens opprør. Men det er ikke nødvendigvis noen motsetning mellom ambisjoner på slektens og egne vegne på den ene siden og kravet om kongsnavn på den andre. Skules gjentatte krav på tronen i 1217 og 1223 fungerte nok i tiden før 1239 som et farlig, men muligens også stabiliserende moment i alliansen med Håkon Håkonsson. Fordi Skule som var kjent som en dyktig hærfører, kunne ta opp sitt gamle krav om det skulle bli oportunt, ble Håkon og hans parti nødt til å gi jarlen flere innrømmelser. Slik holdt

² Bull 1931: 309.

³ Bagge 2022: 161.

⁴ Arstad 2022: 104-105.

partene hverandre i sjakk gjennom maktdeling og til og med samarbeid over flere år,⁵ uten at det nødvendigvis måtte bety at Skule hadde lagt bort kongstanken for godt.

I konkurransen om prestisje og legitimitet, lønte det seg imidlertid å være i besittelse av den symbolske kapitalen som egnet seg for en konge. I kontekst av de stamtavler som ble konstruert for Skule og Reinsætt før 1239, framstår Øretingets genealogi, som et resultat av en lengere prosess med mål om styrke Skules genealogiske krav på den norske tronen. Bruken av Olav som en fraksjonsspesifikk legitimerende slektning var kanskje ny, men hang likevel sammen med utviklings-trekk i norrøn historiografi og politisk tenkning over flere år.

Olav og det norske kongedynastiet

I Skandinavia, hvor forekomsten av dynastiske helgener er høy, ble slektskap med helgener som Knut den Hellige av Danmark (d. 1086) Eirik av Sverige (d. 1160) og Magnus Erlendsson av Orknøyene (d. 1116/17) brukt til å underbygge de politiske ambisjonene til spesifikke dynastiske fraksjoner i kamp mot greiner som manglet en slik forbindelse.⁶ I Norge derimot har slektskapet til Olav den Hellige stort sett fungert som en måte å underbygge hele den norske kongeslekts krav på tronen og for å delegitimere de stadige kravene fra danske konger på den norske tronen eller deler av det norske kongedømmet. Årsaken til denne manglende fraksjonsspesifikke bruken av kong Olav kan være at alle senere konger og tronkrevere etter Magnus Olavsson tilhørte, eller påsto å tilhøre, den greina av det norske kongedynastiet som stammet fra helgenens halvbror, Harald Hardråde.⁷ Før Skules hyllingsting i 1239 er mange henvisninger til slektskap med kong Olav tilsynelatende laget for å ekskludere danske krav eller for å kaste glans over hele kongedynastiet.

Det begynte med hans nærmeste familie. Olav den helliges sønn, Magnus Olavsson (r. 1035-47) ble først valgt som motkonge mot den dypt upopulære Svein Knutsson (r. 1030-35) og hans mor Alfiva.⁸ Bysantinske kilder tyder dessuten på at Harald Hardråde (r. 1046-66) la stor prestisje i å være bror av Olav, allerede mens han tjenestegjorde i væringgarden på 1030-tallet (*Strategicon*: kap. 7).⁹ Senere skal skalden Stein Herdisson ha komponert *Olavsdråpa* for kong Olav Kyrre (r. 1067-93). Et vers i dette kvadet framhever kongens slektskap med helgenen tilsynelatende som et svar mot danekongen Svein Estridssons (r. 1047-76) krav på Norge.

⁵ Orning 2021: 231.

⁶ Klaniczay 1990: 86; Ellis 2022: 115

⁷ Et mulig unntak her er Svein Haraldsson (d. ca. 1110).

⁸ Koht 1934-36: 104-105; Hoffmann 1975: 210-11.

⁹ Storm 1884: 359-61; Hope 2022: 34-35.

Har gjæv høvding byen
 Der helgenkongen hviler,
 Står mot Svein på sin odel,
 Styrke har han til deg.
 Hellig Olav unner
 Ætten hele Norge;
 Ulvs sønn på landet eier
 Intet krav å fremme.¹⁰

Stein advarer med dette 'Ulvs sønn' (Svein) mot å fremme krav på Norge, som Hellig Olav unner sin ætt som odel til den gjæve høvdingen (Olav Kyrre).

På 1100-tallet finner man lignende hentydninger, for eksempel i *Magnus Erlingssons Privilegiebrev* til kirken (sannsynligvis fra 1170-72). Magnus' tronkrav var nok så skjørt ettersom faren hans, Erling Skakke (d. 1179), bare selv var lendmann, mens den unge kongens nærmeste kongelige slektning var morfaren, Sigurd Jorsalfare (r. 1103-30). Derfor ser partiet omkring Magnus ut til å ha inngått en allianse med kirken noe som gjorde at kongen kunne smykke sitt regime med den kirkelige legitimitetens prangende virkemidler. I 1163 ble Magnus for eksempel den første, norske kronede konge og skjenket med regenten Erlings hjelp kirken visse privilegier som gjenytelse. Disse står å lese i henholdsvis *Kroningseden* (ca. 1163-64) og *Privilegiebrevet*. I sistnevnte dokument kalles Magnus vasall av Olavs den hellige, samtidig som Norge omtales som helgenkongens 'arvelige eiendel' eller arvestykke (*possessio hereditaria*):

For til Gud skjenker jeg på denne herlige oppstandelsesdag meg selv med riket for bestandig og som den annen nest Herren overdrar jeg til den herlige martyrkonge Olav i sin hellighet som en særskilt vigsel Norges rike, og jeg vil forestå dette rike, så langt det behager Gud, som den same herlige martyrs arvestykke under hans herrevelde i egenskap av hans stedfortreder og hans vasall.¹¹

¹⁰ *Olavsdråpa*, s. 668. PKS II: 373-4: *Sín óðol mun Sveini / sóknstrangr í Kaupangi, / þars heilagr gramr hvílir, / — hanns ríkr jöfurr — banna. / Ætt sinni mun unna / Óláfr konungr hóla.*

¹¹ *Magnus Erlingssons Privilegiebrev*: 119-123. *Deo namque in hac die gloriose resurrectionis me cum regno in perpetuum et glorioso martyri regi Olauo [cui] integraliter speciali deuocione secundo post Dominium regnum assigno Norwegie, et huic regno, quantum Deo placuerit, uelut eiusdem gloriosi martyris possessioni hereditarie sub eius dominio tamquam suus vicarius et ab eo tenens presidebo.*

Ved å understreke det arvelige elementet framstår ikke Magnus bare som en hvilken som helst slags vasall, slik Tobiassen har ment,¹² men som et arveberettiget medlem av helgenens slekt.

Det hersker riktignok en viss uenighet om *Privilegiebrevets* datering. Gunnes og Kraggerud har ment at *Privilegiebrevet* ble utstedt etter at Magnus ble myndig (i 1170-71 eller 1172) og fornyet kroningseden som ble avlagt da Magnus var mindreårig.¹³ Vandvik har imidlertid pekt på språklige indisier som antyder en datering til omkring kroningen av Magnus 1163-64.¹⁴ Koht og flere med ham, har likevel ment at formuleringene i brevet må sees i sammenheng med Erling Skakkes diplomatiske reiser til Danmark.¹⁵ Der skaffet han i 1161 støtte til sitt prosjekt om å gjøre Magnus Erlingsson til norsk enekonge, sannsynligvis mot at Valdemar fikk herrevelde over Viken.¹⁶ Men da Magnus var kronet og Erling ikke oppfylte sin del av avtalen, skal Valdemar ha sendt straffeespedisjoner til Norge i 1163/64 og i 1168. Snart etterpå ble det forlik, kanskje ikke så tidlig som 1165-66, slik Snorre antyder (*Heimskringla*, s. 846-847), men muligvis heller i 1170 om vi følger Saxo Grammaticus (*Gesta Danorum*, s. 1322-1325). I begge fortellingene dro Erling Skakke atter til Danmark og gikk danekongen til hånd. Ifølge Snorre fikk Erling selv jarlsnavn og herredømme over Viken som Valdemars mann. Snorre forteller videre at Erling holdt fast på dette forliket så lenge han levde.

I *Privilegiebrevet* framkommer det imidlertid at Magnus Erlingsson overdrar martyrkongen Norges rike i sin *helhet* (*integraliter*). Det er altså ikke rom for noen slags dansk vasallhøyhet i Viken, ettersom hele riket, uttrykkelig er den hellige kong Olavs odel og arvestykke. Uavhengig av om *Privilegiebrevet* ble utstedt i 1163-64 eller i 1170-72, framstår dette som en retorisk unndragelse fra løftene om dansk innflytelse eller vasallhøyhet noe sted i Norge, med Olav, nok en gang, som begrunnelse for besittelsen av det udelte riket.

Men dette antydde slektskapet med kong Olav ble tilsynelatende ikke noen faktor i verken Magnus' kamp mot andre tronpretendenter eller andre tronpretendents kamp mot Magnus. Sverre Sigurdsson fremhevet heller, ifølge sagaen han selv fikk satt i stand, at Magnus ikke var kongssønn. Det var brudd på Hellig-Olavs lov, ifølge Sverre, som mente at det ikke var noen åpning for arv gjennom kvinneledd (*Sverres saga*, s. 162).

¹² Tobiassen 1964: 219-221.

¹³ Gunnes 1996: 239; Kraggerud 2023: 119.

¹⁴ Vandvik 1962:45, 64.

¹⁵ Koht 1934-36: 101-104; Gunnes 1996: 239.

¹⁶ Koht 1934-36: 101.

Baglersagaens genealogi og kongevalg 1204-1223

I beskrivelsene vi har av senere kongevalg er likevel slik avstamning fra kongedynastiet gjennom kvinneledd langt fra noe konsekvent eksklusjonskriterium, selv ikke for birkebeinerne som var Sverres parti. I de tilfellene der det fantes flere kandidater ser beslutningene ut til å ha vært pragmatiske med ulike hensyn, forhandlinger, og kompromisser mellom bøndene, hirden og Kirken.¹⁷ Selv om en, i det minste, påstått genealogisk forbindelse til kongeslekta tilsynelatende var et krav for kongsemner, var ikke veien til en slik forbindelse nødvendigvis så viktig og innebar ikke alltid at man selv måtte være en etterkommer av tidligere konger. Nedenfor vil jeg vurdere beskrivelser av tre kongevalg før møtet på Øretinget i 1239, nemlig valgene i 1204, 1217 og 1223. Gjennom å sammenholde de genealogiske momentene som nevnes ved hver anledning med Reinsættens stamtavle fra *Baglersagaens* lange utgave vil jeg vise utviklingen i tenkningen om genealogisk legitimitet fram mot 1239. Her vil også valget av baglerkongen Filippus Simonsson på Borgarting i 1207 bli relevant i en bredere kontekstuell sammenheng.

Valget av birkebeinerhøvdingen Inge Bårdsson til konge i 1204, beskrives både i *Baglersagaene* og i *Håkon Håkonssons saga*. Hans fremste rival var en halvbror på morsiden, Håkon Galen (d. 1214). Morfaren til begge brødrene var kong Sigurd Munn (r. 1136-55). Ifølge beretningen om kongevalget kom det til strid mellom hirden som foretrakk Håkon og bøndene og erkebiskopen som foretrakk Inge. Sistnevntes tilhengere skal ha har fremmet følgende argument som begrunnelse for sin kandidat, ifølge *Håkon Håkonsson saga*:

De sa at han [Inge] ikke var fjernere fra kongeverdigheten i morsætt enn jarlen [Håkon Galen], bror hans. Og de ymtet om at jarlen var utenlandsk av farsætt, men Inge var norsk og odelsbåren der i Trondheimen, og han var kommet av de beste ætter som fantes i Norge.¹⁸

Likeledes sier bøndene i *Baglersagaene* at de ikke vil ha en konge av Gotisk (svensk) slekt på farssiden, men heller Inge Bårdsson som 'er på Fæderne aff den beste Slect i ald Trondelagen' (*Baglersagaene* II: s. 28-29). Utgangen ble dermed et slags kompromiss. Inge ble valgt til konge, mens Håkon Galen fikk bli fører for hirden.

¹⁷ Steen 1949-51: 35.

¹⁸ *Sagaen om Håkon Håkonsson*, s. 22. ÍF XXXI, kap. 2: Sögðu þeir at han væri eigi firr konungdóminum í móðurætt en jarl, bróðir hans, en létu at jarlinn væri utlendr at föðurkyni en Ingi norænn ok þar óðalborinn í Þrándheimi ok kominn af hinum beztum kynkvíslum er í váru Nóregi.

Avstamning fra kongehuset via kvinneledd utelukket dermed verken Inge eller Håkon Galen, men det var Inges solide forankring i norske ætter mot den norsk-svenske Håkon Galen som ble tungen på vektskålen for bøndene. Før beretningen om kongevalget føyes det i *Baglersagaenes* lange versjon til en genealogi over Reinsætten, og deres slektninger og forfedre (figur 1 = *Baglersagaene* II: 26-27). Tolkningen og dateringen av denne må med nødvendighet henge sammen med vår forståelse av *Baglersagaenes* lange versjon som helhet, men dette er langt fra uproblematisk.

Baglersagaene er nemlig blant våre dårligst bevarte kongesagaer, og den lange versjonen har bare overlevd i Peder Claussøn Friis' (d. 1614) oversettelse fra 1600-tallet. Interne forhold tyder ifølge Helle og Magerøy på at verket ble fullført mellom kong Inges død i 1217, og det endelige valget av Håkon Håkonsson som enekonge i 1223.¹⁹ Sagaforfatteren synes å være nært bekjent med birkebeinernes gjøren og laden og teksten har nok derfor blitt skrevet av noen som var tilknyttet denne flokken. For genealogiens vedkommende kan imidlertid denne dateringen bare forsvares dersom man antar at den yngste generasjonen er en senere interpolasjon. Erling 'hin unge' Alvsson var sønn av kong Inges og hertug Skules søster Ingeborg og Alv Erlingsson den eldre fra Tornberg (d. ca. 1240). Han nevnes for første gang i *Håkon Håkonssons saga* ved hendelser som har blitt datert til 1261 (*Sagaen om Håkon Håkonsson*, s. 307) mens han døde i 1283. Forsøk på å datere Erlings fødsel til 1220,²⁰ eller ekteskapet mellom Ingeborg og Alv til 1221,²¹ blir i beste fall rene gjetninger selv om de i teorien passer med Magerøy og Helles datering til 1217-23. Likevel synes Erling helt på siden av både genealogiens og *Baglersagaens* anliggender, og er nok derfor sannsynligvis tilføyd av en senere redaktør, eller av oversetteren Peder Claussøn Friis.

Hvis vi aksepterer dateringen av genealogien til 1217-23 er det heller ikke vanskelig å være uenig med Magerøy, som argumenterer for at Skule nok selv tok initiativ til den ferdige utformingen av sagaen.²² Men Skules innflytelse er ikke nødvendigvis begrenset til sagaens beretning i årene etter 1210, slik Magerøy antar. Den genealogiske utlegningen om Reinsætten oppført i sagaen før Inges tronbestigning i 1204 kan nemlig, om den sammenholdes med formuleringene i kongevalgene på birkebeinersiden 1204-1223, leses som et uttrykk for Skules egne ambisjoner om kongeverdighet.

¹⁹ Helle 1958: 91-92; *Baglersagaene* I: 206.

²⁰ Hedem 1953: 121.

²¹ Skeie 2009: 47.

²² *Baglersagaene* I: 206.

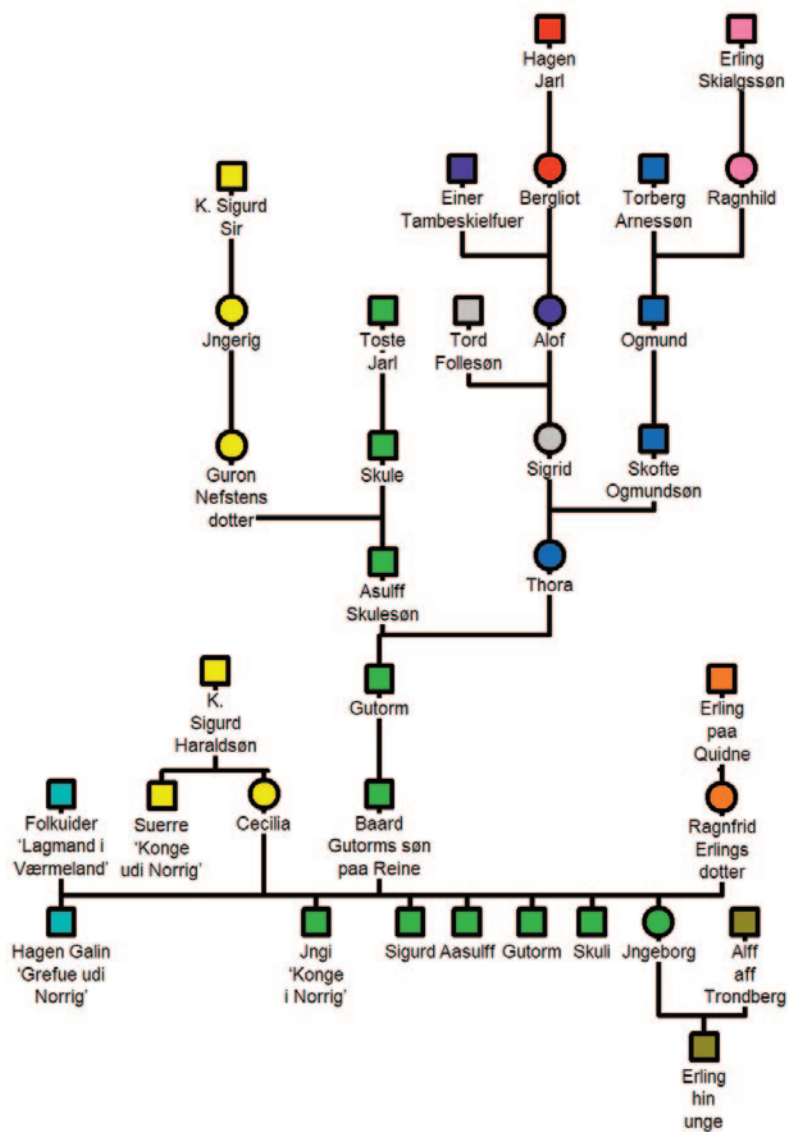
La oss først se nærmere på formuleringene fra kongevalget i 1204. Genealogien rommer nettopp de argumentene som ble fremført i uenigheten mellom hirden og bøndene: Inge og Håkon framstilles som halvbrødre, med kongsdatteren Cecilia som mor, men med Bård Guttormsson og den svenske lagmannen Folkvid som fedre. Skule er imidlertid også oppført som samfedre bror av Inge, med sine helsøsken og deres mor Ragnfrid Erlingsdatter. Et mer påfallende trekk er de mange bilaterale linjene gjennom kvinneledd til flere stormanns- og fyrsteslekter: med imponerende navn som kong Sigurd Syr (d. ca. 1018), Håkon (Sigurdsson) Jarl (d. 995), Einar Tambarskjelve (d. 1050), Erling Skjalgsson (d. ca. 1028) m.fl. Dette er nok slektene Sturla Tordsson sikter til når han i *Håkon Håkonssons saga* nevner at Inge Bårdsson var 'kommet av de beste ætter som var i Norge' (*Sagaen om Håkon Håkonsson*, s. 22). Genealogien som helhet kan nok dermed ikke bare avskrives som en tidlig moderne interpolasjon av oversetteren Peder Claussøn Friis, ettersom Sturla sannsynligvis har kjent til både stamtavla og omtalen av Inges slekt fra *Baglersagaens* lange versjon da han selv beskrev kongevalget i *Håkon Håkonssons saga*.

Formuleringen i *Baglersagaen* om 'den beste Slect i ald Trondelagen' (*Baglersagaene* II: s. 28-29), inviterer imidlertid til en litt annen tolkning enn Sturlas 'de beste ætter som var i Norge'. Det kan naturligvis være Reinsætten det siktes til her, med sitt betydelige gods på Rein på Fosen, og sitt påståtte patrilineære opphav fra den engelske kongsbroren Toste Jarl. Men det er ikke den eneste muligheten. En historieskriver på 1200-tallet vil muligens heller tenke på ladejarlene, som også skal ha hatt sitt sete i Trøndelag, på Lade, like utenfor Trondheimen. Det finnes lang historisk presedens for deres dynastiske status som en av de fremste ættene i den norrøne verden, og de var nok i sin egen tid definitivt regnet for den beste slekten i Trøndelag. Ladejarlene eller Hålføyslekten er den eneste dokumenterte norske slekten som i tillegg til kongedynastiet, hevdet å stamme fra de gamle gudene. Prestisjen som en av Norges fremste slekter går nok derfor tilbake til førkristen tid.

Sigvat skald (d. 1045) framhever slektens status i omtalen av Håkon Eiriksson jarl (d. 1029) fra vers 15 av kvadet *Vikingavísur*. Der kaller han ladejarlslekten den «nest beste» i den norrøne verden:

Mektig konge måtte	Stod for stridig konge
møte Håkon, sa han,	der den skjønne jarlen,
i Saudungs sund, det gamle,	ung han var, nest ypperst
strevet han for fremgang.	Av daners ætt og tunge. ²³

²³ *Vikingavísur*, s. 287. PKS I: s. 554: Ríkr kvað sér at sökja / Sauðungs konungr nauðir / fremðar gjarn i fornu / fund Hókunar sundi. / Strangr hitti þar þengill / þann jarl, es vas annarr / æztr ok ætt gat bezta / ungr á danska tungu.

Figur 1: Reinsættens genealogi fra Baglersagaene (1217-23)

Nå har riktignok noe av betydningen av verset forsvunnet litt i Pollestad's oversettelse. Det er ikke noe forsøk på å framstille Håkon som av dansk ætt, selv om hans morfar var danekongen Svein Tjugeskjegg (d. 1014). Håkon var nest ypperst i ætt i området man talte 'dønsk tunga', som var den vanlige betegnelsen på norrønt mål i vikingtid og middelalder. Nå har det riktignok blitt hevdet at vers 15 er et senere tillegg til *Vikingavisur*,²⁴ men tekstens gjengivelse i *Heimskringla* og en rekke andre manuskripter, antyder at dette var en forestilling som fortsatt rådet på Inges og Skules tid.

En kan dessuten se en tydelig historiografisk tendens på 1200-tallet som søkte å rehabilitere av Håkon Sigurdsson Jarl og hans slekt, som trer nokså grelt frem i beretningene til 1100-tallets historieskrivere. Det var særlig Snorre Sturlason som sto i bresjen for denne oppreisningen av Håkon og ladejarlenes omdømme (*Heimskringla*: 216-217). I den anonyme *Håkon Ivarssons saga* som også kan være fra 1200-tallet,²⁵ fortelles det dessuten om en gruppe etterkommere fra Håkon Jarl på kvinnesiden. De ble kalt 'Hlada menn' (lademenn) og skal ifølge sagaen ha vært i besittelse av flere fortreffelige egenskaper, som gjerne forbindes med store høvdingslekter (*Håkon Ivarssons Saga*, s. 3). I *Baglesagaenes* genealogi blir den samme Håkon Jarl koblet til Inges og Skules stamtavle gjennom fire påfølgende kvinneledd. En så uvanlig genealogisk konstruksjon avslører en nokså bestemt hensikt: å gjøre den trønderske ladejarlen til Inges og Skules stamfar. Det skapte sannsynligvis prestisje å stamme fra Trøndelags beste ætt, kanskje nok til å underbygge et krav på tronen.

Genealogi ble også et relevant tema ved kongevalget på Øretinget i 1217, etter Inge Bårdssons død. Skule skal ha fremmet kandidaturet til den 11-årige kongssønnen Guttorm Ingesson (d. 1226), men han lot likevel sine venner også fremme sitt eget tronkrav. Mot dem sto den 13-årige Håkon Håkonsson som ble støttet av bøndene. Ett argument bøndene framførte til fordel for Håkon var at han 'var kongsbåren i farsætta fra hedensk tid, og uten noe kvinnelig mellomledd.' (*Sagaen om Håkon Håkonsson*, s. 36-37). Dette framstår i virkeligheten som en veloverveid strategi for å utelukke andre kandidater enn Håkon Håkonsson. Skule krevde arv etter sin bror, men stammet ikke selv fra konger i rett linje på farssiden. Guttorm Ingesson var riktignok kong Inges sønn, men oppfylte heller ikke bøndenes krav, da det var ett kvinneledd mellom ham og oldefaren Sigurd Munn som ble regnet som et medlem av den gamle norske kongeslekta. Dette leddet var kong Inges mor Cecilia, slik genealogien i *Baglersagaene* også viser. Bøndenes krav bryter med tidligere tradisjoner for kongevalg, som jo hadde akseptert arv av kongeverdighet gjennom kvinneledd slik som i Inge

²⁴ Fidjestøl 1982: 118.

²⁵ Andersson 2015: 74-75. For et annet syn se Bagge 2015: 79-88.

Bårdssons og Magnus Erlingssons tilfeller. Ifølge sagaen skal heller ikke Skules eller Guttorms venner på Øretinget i 1217 ha trukket støtten etter bøndenes innspill. Gjennom et kompromiss blir Håkon likevel valgt, med Skule som jarl og hirdstyrer (*Sagaen om Håkon Håkonsson*, s. 42).

Det foreløpige valget av Håkon som konge i 1217 stoppet ikke Skule fra å fremme sitt krav igjen på riksmøtet i Bergen i 1223 der Sigurd Ribbung (d. 1226), sønn av baglerkongen Erling Steinvegg (d. 1207), og Junker Knut (d. 1261), sønn av Håkon Galen, også ble vurdert som kandidater. Genealogien fra *Baglersagaen* ble sannsynligvis utformet akkurat i perioden mellom de to møtene, og det er fristende å se den som en respons på sonderingene ved Øretinget i 1217, og som en forberedelse på møtet i 1223. Den norske bakgrunnen som hadde vært tungen på vektskålen for Inge i 1204 kunne ikke hjelpe Skule, med mindre han også kunne vise til kongelig avstamning fra hedensk tid, slik bøndene ifølge sagaen krevde i 1217. Dette behovet forklarer sannsynligvis tilføyelsen av kongelige aner i Reinsættens genealogi, også på Skules side: gjennom to kvinnelige generasjoner ble Skules slekt ført tilbake til småkongen Sigurd syr på Ringerike som var far til Harald Hardråde. Ifølge *Heimskringla* hadde Sigurd latt seg døpe av Olav Tryggvason (r. 995-1000) (*Heimskringla* s. 224), og derfor stopper stamtavla, passende nok, med den første hedenske kongen blant Skules forfedre, som også var den første som lot seg kristne. Stamtavla svarer dermed delvis på bøndenes krav fra 1217, men at det kom kvinneledd imellom var ikke til å unngå.

Konteksten gjør nok at denne greina og kanskje hele genealogien er konstruert med tanke på Skules heller enn Inges tronkrav, først fordi den sannsynligvis ble laget etter Inges død (1217-23), men også fordi forbindelsen til Sigurd Syr var overflødig for valget av Inge i 1204 som jo allerede var tilknyttet den gamle norske kongeslekta som dattersønn av kong Sigurd Munn. Forbindelsen var ikke overflødig i 1223, for Skule som jo hadde en annen mor enn halvbroren Inge. Samtidig måtte forbindelsen til Sigurd Munn likevel med som genealogisk argument i 1223 ettersom Skule, som jo bygde sitt krav på slektskapet med Inge, måtte vise at også boren var en legitim tronarving.

På riksmøtet i 1223 ble nettopp Inges arverett til kongedømmet utfordret fra flere hold. Ifølge sagaen skal Håkon Håkonsson selv ha hevdet at Inge ikke arvet riket, men ble innsatt for å 'vokte' Håkons farsarv for ham (*Sagaen om Håkon Håkonsson*, s. 93). Den lovkyndige Gunnar bonde talte også Håkons sak i sin vurdering av hans rett mot de kandidatene som stilte i 1204, kong Inge og jarlen Håkon Galen:

Og sjøl om begge to, kong Inge og Håkon jarl, hadde sittet med makten i dag, da sier jeg det at Håkon ville ha rett til å ta sin farsarv og kreve den andre fjernet fra

makten, hvis det skulle gjøres rett mot ham. Og derfor sier jeg også at verken Skule jarl etter kong Inge, bror sin, og heller ikke junker Knut etter Håkon [jarl] far sin, eller Guttorm etter far sin kong Inge, har rett til å kreve Norges rike mens kong Håkon lever.²⁶

Å ta Norge i arv etter sin bror Inge var derfor ikke et sterkt nok grunnlag for Skule, hvis krav fortsatt ble betraktet som svakere enn kravet til medlemmene av Sverreættens mannslinje og Håkon Håkonsson. Erkebiskop Guttorm (d. 1224) ser også ut til å ha sluttet seg til argumentet om at en konge må stamme fra kongeslekta på mannssiden:

De, kong Håkon, sitter nå med makten i landet og det sier De og alle Deres venner, at De er den rette arving til Norge etter Deres far, og at alle Deres forfedre har rådd over dette riket før, mann etter mann, slik at det aldri har vært noe kvinneledd imellom, og jeg skulle tro at de fleste menn godtar at det er sant som De sier.²⁷

Kan dette leses som et svar på genealogien fra *Baglersagaene* og Skules avstamning fra hedenske konger? Sagaen forteller ikke at Skule presenterte noen stamtavle på riksmøtet. Men det er påfallende at det som gjenstår av Øretingets eksklusjonskriterier er nettopp det genealogiske forholdet som ikke er til å unngå for Skule jarl: kvinneleddene. Dette utestenger også de andre tronkreverne på møtet: Guttorm Ingesson og junker Knut Håkonsson (d. 1261), som begge er utelatt fra *Baglersagaenes* stamtavle. Genealogi ble dermed igjen ett av de avgjørende forholdene for gjenvalget av Håkon. For fredens skyld inngikk imidlertid Håkon og Skule forlik på ny, med en tredjedel av riket, inkludert Trøndelag, under jarlens herredømme. Snart etter, i 1225, giftet kong Håkon seg med Margrete Skulesdatter og styrket med det forliket fra 1223. Men ettersom forlovelsen allerede ble inngått i 1219 kan Skule godt ha vært klar over at et nytt forlik var det mest sannsynlige resultatet av kongevalget i 1223,

²⁶ *Sagaen om Håkon Håkonsson*, s. 94-95. ÍF XXXI, s. 262: Ok þó at þeir sæti báðir í ríkinu í dag, Ingi konungr ok Håkon jarl, þá segi ek svá at Håkon konungr ætti at stíga til föðurleifðar sinnar ok krefja þá ór ríkinu ef han skyldi lögum ná. Ok því segi ek svá at hvártki Skúli jarl eftir Inga konung, bróður sinn, ok eigi junkherra Knútr eftir Håkon jarl, föður sinn, né Guthormr eftir föður sinn, Inga konung, á at kalla til Nóregis meðan Håkon konungr lifir.

²⁷ *Sagaen om Håkon Håkonsson*, s. 92. ÍF XXXI, s. 258: Þér sitið nú, Håkon konungr, í ríkinu ok segið svá ok allir yðrir vinir at þér eruð erfingjar til Nórges eftir föður yðvarn, ok allt yðvart forellri hefir áðr þessu ríki ráðit, maðr eftir mann, svá at aldri hefir kvenkné í milli komit, ok væntir mik at flestir men fylgi því norðr í land at þat sé satt er þér segið.

og den sirlig konstruerte stamtavla kan ha fungert som en strategi, ikke nødvendigvis for å oppnå kongeverdigheten, men for å tvinge fram et gunstig resultat i riksmøtets politiske hestehandler.²⁸

Som jeg har antydnet i den foregående analysen framstår de genealogiske argumentene under kongevalg i aller høyeste grad som opportune. Slike genealogiske argumenter kan naturligvis henwise til etablerte praksiser eller lover, men følger tilsynelatende ikke noen fastlagt prosedyre på 1200-tallets første halvdel. I stedet framheves de til enhver tid hensiktsmessige genealogiske fordeler for det aktuelle kongsemnet, spesielt om de kan være til forkleinelse for aktuelle motkandidater. Valget av Filippus Simonsson på Borgarting i 1207 viser dette helt tydelig. Hans kandidatur fortrenget nemlig Magnus og Sigurd, sønnene til den nylig avdøde baglerkongen Erling Steinvegg. Om vi skal tro en episode som gjengis i både den korte og lange versjonen av *Baglersagaene*, argumenterte bøndene på Borgarting på en ganske annen måte enn bøndene på Øretinget ti år senere. I 1207 ønsket nemlig bøndene kongelig suksesjon gjennom kvinneledd og protesterte mot at Magnus og Sigurd skulle få der norske riket som sin farsarv:

Nå er her en som er vel skikket til høvding, og det er jarlen [Filippus], søstersønn til kong Inge Haraldsson, den beste kongen som har vært i Norge i manns minne. Han har vist seg som en vettig mann med gode seder. Ham vil vi gi kongsnavn, dersom dere vil.²⁹

Da hirden meldte at de heller ville følge en av kongssønnene skal bøndene likevel ha klart å presse sin vilje igjennom og Filippus ble valgt. At Filippus ikke en gang er etterkommer av noen norsk konge hadde tilsynelatende ingen betydning. Det mer indirekte slektskapet med morbroren, kong Inge Haraldsson (r. 1136-61), var tilstrekkelig og dermed utkonkurrerte Filippus de mindreårige sønnene til Erling Steinvegg. Det var nok baglernes utsatte stilling som i 1207 krevde en sterk mann, noe bøndene også argumenterte for. Men at resultatet i 1207 ble det motsatte som ved valget i 1217, med motsatt argument, tyder både på at arv gjennom kvinneledd kunne brukes opportunt (som argument og motargument), og at de genealogiske kriteriene for valg av konger var svært fleksible.

²⁸ Bagge 2020: 188.

²⁹ *Sagaen om baglere og Birkebeiner*, s. 316. *Baglersagaene* II, s. :85: Nú er hér vel til borit til höfðingja, þar som jarlinn er, systursonr Inga koungs Haraldssonar, þess er beztr konungr hefr verit í Nóregi í manna minnum. En hann reyndr at viti ok góðum siðum. Munum vér gefa honum konungsnafn, ef þér vilið.

Det naturligvis også vel verdt å merke seg at Olav den Hellige glimrer med sitt fravær i de genealogiske sonderingene under kongevalg mellom 1204 og 1223. I *Håkon Håkonssons saga* beskrivelser av valgene i 1217 og 1223 er det den nærmeste slekten som vektlegges: Håkons far, Skules bror, mens Reinsættens genealogi i *Baglersagaene* også løfter frem fjernere forfedre på fars- og morssiden: Håkon jarl, Toste jarl, Sigurd syr, men ikke Olav den Hellige. Da de genealogiske argumentene til Skule tilsynelatende mislyktes i å vinne tilslutning i 1217 og 1223, måtte han ta i bruk nye virkemidler da han igjen krevde kongsnavn i 1239. Behovet for legitimitet gjorde at Olav nå kunne brukes fraksjonsspesifikt for Skules parti.

Skule og Snorre

Det var møtet mellom Skule og Snorre Sturlason som etter all sannsynlighet virkelig gjorde bruken av Olav den hellige til støtte for Skule krav. Snorre var en høylærd mann. Han oppholdt seg ved hoffet til Skule i årene 1238-39 og underholdt hertugens menn med historiske spottevers på bekostning av kong Håkons lendmenn (*Sagaen om Håkon Håkonsson*, s. 180-81). Så nært skal samarbeidet mellom Skule og Snorre ha vært at islendingen selv ble utsatt for poetisk spott av sine rivaler på Island (*Sturlunga Saga*, s. 278-279). Skule hadde vært gavmild med Snorre under hans tidligere opphold i Norge, og Snorre hadde derfor god anledning til å tilby sine tjenester i konstruksjonen av hertugens genealogiske legitimitet.

Snorre kjente dessuten godt til tidens historiografiske tendens som i perioden før 1239 hadde gjort Olav til et stadig viktigere genealogisk referansepunkt. Blant kongesagaene er det nok først *Fagerskinna* som framhever den genealogiske funksjonen til Olav, i en episode som også dukker opp i *Heimskringla*. *Fagerskinna* ble dessuten, om vi aksepterer Ólafía Einarsdóttirs datering, skrevet like før Skules opprør i 1239.³⁰ I verkets første kapitell, om Halvdan Svarte, knyttes Olav den Hellige til myten om dynastiets opphav:

³⁰ Ólafía Einarsdóttir 2002, har datert *Fagerskinna* til årene 1236-39 blant annet fordi hertugdømmet Braunschweig (*Brúnsvík*) som først ble opprettet i 1235, nevnes av forfatteren. En mer tradisjonell datering til 1218-22 har nylig blitt forsvart av Myrvoll, som ser ut til å betrakte det som en ren tilfeldighet at *Fagerskinna* nevner et tysk hertugdømme 13-17 år før det blir opprettet (Myrvoll 2023: 111-112). Innsigelsen om at *Fagerskinna*s tekst har vært brukt i utformingen av *Heimskringla* (Indrebø 1917: 285-97) er ikke i seg selv noe argument for en så tidlig dato som Myrvoll postulerer, ettersom Reinsættens genealogi i *Heimskringla* som omtales nedenfor nok uansett må dateres til 1237-39. Dette utfordrer den allmenne oppfatningen om at *Heimskringla* ble fullført omkring 1230, men en så tidlig dato lar seg ikke kombinere med genealogiens omtale av Skule som 'hertug', en tittel som han først fikk i 1237.

Det var noe rart med Halvdan; han drømte aldri. Han la fram denne saken for mannen som het Torleiv Spake og søkte råd om hva han kunne gjøre. Og han fortalte hva han selv gjorde om han var interessert i å få rede på en sak, og det var og legge seg til å sove i en grisebinge. Da skortet det ikke på drømmer. Og kongen gjorde det, og da åpenbarte denne drømmen seg for ham: det syntes ham at han var naken og med alt håret sitt i lokker. Noen av disse var så lange som ned til bakken, og noen til midt på beinet eller til midt på leggen, eller til kneet eller til midt på siden, mens noen ikke rakk lenger enn til halsen, mens andre var ikke mer enn sprunget ut av hodet som knuter. Og lokkene hans hadde alle slags farger, men én lokk overgikk alle andre i prakt og skjønnhet og klarhet. Og han fortalte Torleiv om drømmen og Torleiv tydde drømmen slik at en stor slekt skulle komme fra ham, og avkommet hans skulle råde for landene med stor ære, dog ikke alle med like stor ære. Men én ville komme fra hans ætt som synes bedre enn alle, og det har menn holdt for sant at den lokken var et varsel om den hellige kong Olav som av alle Norges konger er helligere og lysere i himmelen og på jorden, slik som alle vet.³¹

Mye kan sies og har blitt sagt om denne episoden.³² Det komiske bildet av kongen i grisebingen står i sterk kontrast til drømmens alvor for middelalderens lesere og varselet om kong Olav. Halvdans lange hår kan vanskelig tolkes som noe annet enn en allusjon til myten om sønnen Harald Hårfagre, som etter islandsk tradisjon lot håret sitt vokse til han hadde samlet riket og, som deretter ble stamfar for hele den

³¹ Egen oversettelse. ÍF XXIX, s. 57-58: Með Hálfðani var kynligr einn hlutr; han dreymsði aldri. En þann hlut bar hann upp fyrir þann mann, er hét Þorleifr spaki, ok leitaði ráða, hvat at því mætti göra. Ok hann sagði, hvat hann gærði, at þá er hann forvitnaði nokkurn hlut at vita, at hann fór í svinaból at sofa, ok brásk [hónum þá eigi] draumr. Ok konungr gærði þat ok birtisk hónum draumbr þessi: Hónum sýndisk, at hann væri maðr berr ok hár hans allt í lokkum. Váru sumir síðir til jarðar, en sumir í miðjan legg eða í miðjan kálfa eða [a] kné eða miðja síðu, en sumir eigi lengra en á háls, en sumir ekki meirr en sprottnir ór hausi sem knýflar, en á lokkum hans var hverskyns litr, en einn lokkr sigraði alla aðra með fegrið ok með friðleik ok ljósleik. En Þorleifi sagði hann þann draum, ok þyddi Þorleifr svá drauminn, at mikill afspringr myndi koma af hónum, ok myndi hans afspringr lönnum ráða með miklum veg, ok þó eigi allir með jöfnum veg. En einn myndi sá af hans ætt koma, er öllum myndi vera betri, ok hafa men þat fyrir satt, at sá lokkr jartegnaði enn helga Ólaf, er öllum Noregs konungum er helgari ok bjartari í himnum ok á jörðu, svá at allir men viti.

³² Turville-Petre 1958: 93-111; Chadwick 1954: 41; Narikawa 2012: 44-48; Lincoln 2014: 55-56.

norske kongeslekta.³³ Røthe har argumentert for at 'hårfagreideologien', forestillingen om Norge som odel i ætten etter Harald, blir videreført gjennom Olav i episoder som denne.³⁴ Men en lignende tendens finner vi allerede på 1000- og 1100-tallet med verset til Stein Herdisson og *Privilegiebrevet* som ble omtalt ovenfor. Fortellingen om Halvdan og håret hans må med andre ord leses som en litterær videreutvikling av Olavs genealogiske betydning for kongedynastiet. Og ved å plassere varselet om helgenkongen i slektas opphav gjør *Fagerskinnas* forfatter kristningskongen Olav, og ikke hedningene Halvdan eller Harald, til den definerende personen for dynastiet. For heller enn å utbrodere de ulike slektslinjene fra Halvdan i episoden, trekker forfatteren vår oppmerksomhet henimot helgenkongen. Drømmen kan nærmest leses som en innledende 'kammertone' for hele *Fagerskinna* som følger historien om Norges konger og deres varierende hell og ære. Olav blir med denne begynnelsen den viktigste av alle kongene i *Fagerskinnas* fortelling: glansen fra hans kristningsverk og martyrdød skinner utover den metaforiske stamtavla som Halvdans manke utgjør og fyller kongedynastiet og norgeshistorien med moralsk kraft. Olavs genealogiske betydning for dynastiet blir derfor formulert langt mer eksplisitt enn i de tidligere omtalte kildene og får legitimerende kraft for hele dynastiet.

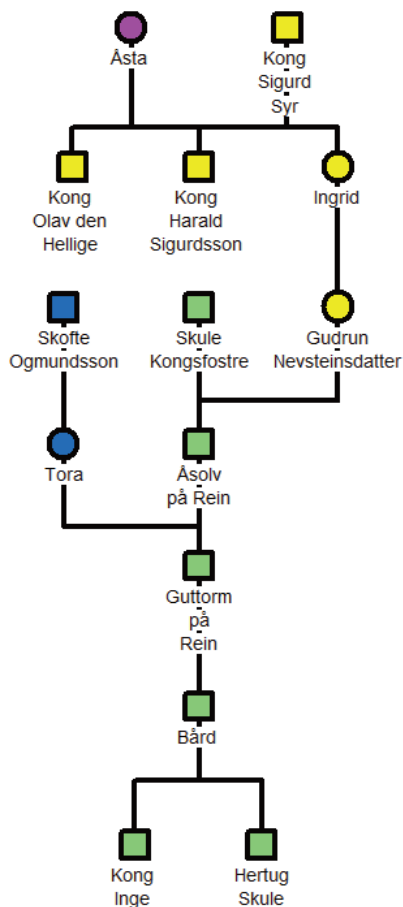
Denne kraften ser Snorre ut til å ha brukt seg av da han tilsynelatende tilrev seg sankt Olav som fraksjonsspesifikt legitimeringsgrunnlag på Skules vegne. Reinsættens genealogi etter Snorre er satt inn mot slutten av *Harald Hardrådes Saga*, i fortellingen om hjemkomsten til de overlevende etter slaget ved Stamford Bridge i 1066 (Figur 2). Den følger etterkommerne til stamfaren Skule kongsfostre (d. 1090) fram til Bårdsønnene Inge og Skule. Det er også to bilaterale sidegrener bakover til Arnmødlingene og til det norske kongedynastiet:

Kong Olav [Kyrre] giftet ham [Skule kongsfostre] med sin frenke Gudrun Nevsteinsdatter; hennes mor var Ingerid, datter av kong Sigurd Syr og Åsta, og dermed en søster til kongene Olav den hellige og Harald Sigurdsson. Skule og Gudruns sønn var Åsolv på Rein, som ble gift med Skofte Ogmundssons datter Tora. Hennes og Åsolv sønn var Guttorm på Rein, far til Bård, som var far til kong Inge og hertug Skule.³⁵

³³ Sverrir Jakobsson 2002.

³⁴ Røthe 2008: 127-29.

³⁵ *Heimskringla*, s. 686. ÍF XXVIII, s. 198: Óláfr konungr gipti honum frændkonu sína, Guðrúnu Nevsteinsdóttir. Móðir hennar var Ingiríðr, dóttir Sigurðar konungs sýr ok Ástu. Hon var systir Óláfs konungs ins helga ok Haralds konungs. Sonr Skúla ok Guðrúnar var Ásólfr á Reini. Hann átti Þóru, dóttur Skopta Ogmundarsonar. Sonr þeira Ásólf var Guthormr á Reini, faðir Bárðar, fōður Inga konungs ok Skúla hertoga.

Figur 2 Reinsættens genealogi fra Heimskringla (1237-39)

kretsen fra Sigurd syr til flere genealogisk signifikante personer. Samtidig begrenses de bilaterale linjene sterkt til en slekt som var både allierte med Skule og selv inngiftet med den norske kongefamilien: Arnmødlingene.

I motsetning til flere av de andre genealogiene til Reinsætt fra *Morkinskinna*, *Fagerskinna*, eller *Baglersagaene*, passer denne mistenkelig godt til beretningen fra *Håkon Håkonssons saga* om Skules stamtavle som skal ha blitt lest på Øretinget i 1239. Snorre var nok derfor mannen bak stamtavlen som ble opplest på tinget.³⁶ Olav framstilles riktignok ikke som Skules stamfar, men han er likevel hertugens slektning ettersom hans halvsøster Ingrid Sigurdsdatter var en Skules aner. I mannslinja går ikke Snorre lengere bak enn til det første norske medlemmet av Reinsætt, Skule kongsfostre, og utelater, til senere historikeres forvirring, den engelske Toste jarl som dukker opp i flere tidligere genealogier. Skules kongsfostres funksjon her er imidlertid ikke å gi Skule Bårdsson noen edel engelsk avstamning, men å framheve hvordan Skule var beslektet med den norske kongefamilien, Sigurd Syr og hans familie gjennom inngifte. Stammoren, Ingrid Sigurdsdatter, settes i forbindelse med broren Harald Hardråde og halvbroren Olav den hellige, gjennom søsknenes felles mor Åsta. Sammenligner vi denne stamtavlen med den fra *Baglersagaene* utvides altså den umiddelbare slekts-

³⁶ Lunga 2018: 156.

På indre grunnlag må Snorres genealogi dateres til etter 1237, da Skule fikk sin hertugtittel. Dette styrker Ólafía Einarasdóttirs hypotese om at Snorre fortsatte å arbeide med *Heimskringla* etter den tradisjonelle datering av verket til 1230.³⁷ At denne genealogien eller en lignende versjon ble lest opp på Øretinget i 1239 gir oss også en sannsynlig *terminus ante quem*, og vi kommer fram til en sannsynlig dato omkring 1237–39, nettopp da Snorre befant seg i Norge. Det er dessuten noe nokså påtakelig islandsk ved Reinsættens genealogi fra *Heimskringla*. Med unntak av kongshyllningen av Filippus i 1207 befattet de genealogiske sonderingene ved slike anledninger seg i hovedsak med direkte avstamning: fra tidligere konger, fra viktige norske familier eller fra kvinner, slik vi har sett ovenfor. Verken *Morkinskinna*s eller *Baglersaga*enes genealogier over Reinsættens framstiller nedadgående sidegrener, eller forfedres søsken. Men i *Landnåmsboken*s stamtavler finner vi mange eksempler på slike konstruksjoner, med islandske slekter som knytter seg til helgenkongen gjennom et påstått slektskap med hans mor Ásta (*Landnåmsboken*, s. 99, 106). Lignende genealogier finnes også i norrøne helgensagaer der en genealogisk forbindelse til Olav tilsynelatende ble konstruert for å fremme prestisjen til helgener som Hallvard Vebjørnsson (d. 1043) og Magnus Erlendsson (d. 1115/17).³⁸ Den islandske tradisjonen for slike 'indirekte' slektskap kan ha inspirert Snorre til å bearbeide Skules genealogi som gjorde at også hertugen kunne bruke Olav for å støtte sitt krav.

Det var et snedig forsøk på å utmanøvrere Håkon og hans støttespillere. Da Skule ikke kunne oppfylle de genealogiske kravene for kongeverdigheten som ble formulert på møtene i 1217 og 1223, omdefinerte han dem. Skule forsøkte dermed å styrke den svakeste komponenten av sin genealogiske legitimitet, nemlig forbindelsen til den gamle norske kongeslekta, ved å tilføre et nytt element hvis symbolske kraft ville være vanskelig å motsette seg. Hva betydde vel en patrilineær forbindelse til hedenske forfedre for den hellige kong Olavs ættmann? Det var ikke en dårlig ide. Samtavlens utbygde den allerede eksisterende forestillingen om Olav som en hellig, symbolsk kraft for kongeslekta som tilsynelatende bare ble viktigere på begynnelsen av 1200-tallet. Olavs økende betydning for kongeslekta kommer også til uttrykk gjennom offentlige ritualer. Fra tidlig på 1200-tallet ble det skikk å bære ut Olavs relikvieskrin i prosesjon fra Kristkirken til Øretinget under kongevalg.³⁹ Med hånd på skrinet

³⁷ Ólafía Einarasdóttir 2002: 81.

³⁸ Lunga 2024.

³⁹ Olav den helliges skrin ble sannsynligvis brukt slik første gang i 1204 da Inge Bårdsson ble valgt. Håkon Håkonssons støttespillere forsøkte å hente skrinet i 1217 (Håkon Håkonsson) men ble nektet av korsbrødrene (*Sagaen om Håkon Håkonsson*, s. 42). I 1239 hentes skrinet mot korsbrødrenes vilje under hyllingen av Skule Bårdsson (*Sagaen om Håkon Håkonsson*, s. 184–86). I 1240 brukes dessuten skrinet i valget av Håkon Unge (*Sagaen om Håkon Håkonsson*,

sverget kongsemnet en ed og ble deretter tatt til konge, med Gud og den hellige kong Olav på sin side.⁴⁰

Håkon Håkonsson brukte imidlertid ikke Olav like aktivt i tiden før 1239. Før Skules opprør finnes det for eksempel ingen spor av lignende stamtavler for Håkon, som i større grad bygde sin genealogiske legitimitet på forbindelsen til Sverre-ætten og på delegitimeringen av tronkrevere som ikke selv var kongesønner eller som var i slekt med kongeslekta på spinnesiden. David Brégaïnt har påpekt hvordan Kirken og deres politisering av Olav ved flere anledninger sto i opposisjon til Håkons ambisjoner om kongemakt.⁴¹ Korsbrødrene hadde nektet Håkon å sverge ved Olavs skrin på Øretinget i 1217 (*Sagaen om Håkon Håkonsson*, s. 42) og kongemorens Ingas plan om jernbyrd ble sannsynligvis forpurret av korsbrødrene i Kristkirken i Nidaros (*Sagaen om Håkon Håkonsson*, s. 40). Kongsmoren måtte i stedet gjennomføre prøven ved en senere anledning i Bergen i 1218. Denne avstanden mellom Håkon og Olav ser ut til å ha vedvart selv etter 1223, noe som skapte rom for Skule og muliggjorde fraksjonsspesifikk bruk av helgenen. Skules sendretikhet med å sette makt bak tronkravet, 22 år etter brorens død, gjorde imidlertid at han hadde et spesielt sterkt behov for legitimitet. Dette behovet forklarer Olavs usedvanlig merkbare tilstedeværelse på tinget i 1239 med de gjentatte opplesningene av stamtavlen, framsyningen av helgenes skrin, spyd og øks, og gjennom Skules ed på Olavs skrin at han skulle overholde Hellig-Olavs lov. Så fremtredende hadde Olav aldri vært i noen tidligere kongshylling fra 1100 eller 1200-tallet som vi har beskrivelser av. Olavs synlighet på Øretinget kan nok også leses som et relativt utilsørt stikk mot kong Håkon som aldri hadde sverget på helgenkongens skrin, og som manglet en lignende forbindelse til Olav.

En annen mer direkte form for delegitimering av Håkons kongeverdighet, som også tyder på et mer omfattende genealogisk forarbeid i kretsen om Skule, i forkant av Øretinget i 1239 er formuleringen: 'hertugen var nærmest i arv etter kong Inge, bror sin, mens kong Håkon var den ellefte.' (*Sagaen om Håkon Håkonsson*, s. 187). Hvordan har man kommet fram til et slikt tall? Det er i utgangspunktet et juridisk argument. Et premiss for beregningen av en slik arverekke må være det Sverre Bagge også legger til grunn i sin beskrivelse av Håkons maktovertakelse i 1217: suksesjonen skulle etter vanlige regler og tronfølgeoven av 1163/64 egentlig regnes fra siste konge.⁴² Med tronfølgeovens begrensning av suksesjon til ektefødte sønner sto Skule som kong Inges 'samfedre bror' sterkere enn den uekte Guttorm Ingesson (*Gulatingss-*

s. 210). Se for øvrig Helle 1979: 129-30, 132-33, 142-44.

⁴⁰ Brégaïnt 2015: 53-54

⁴¹ Brégaïnt 2020: 107-109.

⁴² Bagge 2020: 186.

lova, s. 1b). Beregningen av Håkon Håkonsson som nummer elleve i arverekken tar også utgangspunkt i Inge, selv om Håkon gikk for å være sønn av kong Håkon Sverresson (r. 1202-1204). Det står ingenting i tronfølgeoven av 1163/64 om arvinger så langt ute som Inges relasjon til Håkon: morbrors sønnesønn. I stedet finner man vagere formuleringer om at den skal bli konge, 'som er nest i arv' om ikke ektefødt sønn eller samfedre bror kan overta (*Gulatinglova*, s. 1b). Tronfølgeoven henviser dermed til de vanlige arvefølgereglene i landskapslovene.

Jeg har ikke til hensikt å gå igjennom disse i detalj her. Men det er verdt å merke seg at *Frostatingslova*, inneholder omfattende bestemmelser om arverekkefølge i hele fjorten arveklasser (*Frostatingslova*, s. 131-135). Samtidig inneholder de såkalte innskuddene i *Fagerskinna* svært fyldige opplysninger om Reinsætten, kongedynastiet og andre, beslektede familier med bortimot 240 navngitte personer (ÍF XXIX, s. 370-373). Den første av genealogiene regner opp Reinsætten, med svært mange etterkommere i ulike nedadgående sidegrener ned til kong Inges tid og ser ut til å egne seg godt til å beregne arverekkefølgen etter ham. Flere av kong Inges fjernere slektninger som søskenbarn og søskenbarns barn på farssiden nevnes i stamtavla, med flere personer som ikke ellers er nevnt i andre kilder, og den kan blant annet ha vært brukt i forberedelsene til Øretinget i 1239 til å beregne arverekkefølgen etter Inge og delegitimere kong Håkon. Det er imidlertid først sammen med det andre av innskuddene, *Arnmødlingtalet* at man får et større overblikk hvor også kong Håkon plasseres inn.

Datering av de genealogiske innskuddene i *Fagerskinna* er riktignok omdiskuterte med flere kronologiske 'knaster'.⁴³ Det er for eksempel vanskelig å forene omtalen av Skule som hertug, en tittel han fikk i 1237, med konsentrasjonen av opplysninger omkring flere tilknyttede slektsgrener til 1220-tallet. Men hvis samlingen ble laget omkring 1237-39, med mål om å kartlegge forhold i årene etter kong Inges død for slik å kunne beregne en arverekke etter ham og på den måten delegitimere Håkons krav som en arving svært langt ute i rekken, kan det forklare noen av de kronologiske motsetningene og utelatelsene av ellers kjente generasjoner i samlingen. Mer forskning om de juridiske aspektene ved disse stamtavlene kan kanskje påvise en tydeligere sammenheng mellom dem og *Frostatingslovens* arvefølgeregler, men at slik rettslig slektsforskning foregikk i Nidaros omkring 1239 er hevet over enhver tvil. *Håkon Håkonssons saga* nevner nemlig at Skule i tiden før Øretinget konsulterte korsbrødrene i byen, som egget ham til å ta kongsnavnet og viste ham bøker som argumenterte for hans rett på kongeverdigheten så vel som på eiendom og odel etter sin bror Inge (*Sagaen om Håkon Håkonsson*, s. 184). Det var vel kanskje nettopp kors-

⁴³ Ólafía Einarisdóttir 2002: 77-78; Myrvoll 2023: 118-120.

brødrene som enten gjorde bruk av og beregnet, eller som selv sammenfattet genealogiene i *Fagerskinna* for å vise hertugen hvordan kong Håkon var den ellefte i arverekken etter kong Inge mens Skule selv var den første.

Viktigere på Øretinget var imidlertid den hellige kong Olav, men om vi skal tro sagaens beretning fungerte ikke propagandastuntet til Skule og Snorre særlig godt. Bøndene responderte tilsynelatende med en viss skepsis på kravet om å stamme fra Olav, og Skule fikk kongsnavnet av sine egne menn (*Sagaen om Håkon Håkonsson*, s. 187). Etter det katastrofale nederlaget i Oslo i april 1240 flyktet Skule til Nidaros hvor han ble drept av kongens menn i mai samme år.⁴⁴ Året etter ble også Snorre drept i Reykholt på ordre fra kong Håkon. Det var imidlertid én person Skule ser ut til å ha gjort inntrykk på med sin bruk av Olav, nemlig kong Håkon Håkonsson selv. Han kunne tilsynelatende ikke la Skules påstander bli stående uimotsagt og allerede i 1240, før slaget i Oslo, lot Håkon velge sønnen Håkon Unge (d. 1257) til samkonge på Øretinget med Olavs skrin til stede (*Sagaen om Håkon Håkonsson*, s. 210). Da kong Håkon (den eldre) selv skulle krones i 1247 gjorde han dessuten slektskapet med Olav den hellige gjeldende i valget av Olsok til kroningsdag:

Da det ble talt om hvilken dag kongen skulle vigsles, sa kardinalen at det burde være på en apostel-messedag. Men siden kongen ættet fra kong Olav den hellige, ville han helst motta denne heder på hans høytidsdag.⁴⁵

Det er kanskje sant som Brégaint har hevdet, at Håkon hadde et, i beste fall, ambivalent forhold til helgenkongen, og derfor valgte Bergen som kroningssted heller enn Nidaros.⁴⁶ Håkons 'ikke-bruk' av Olav i årene før 1240 hadde som nevnt ovenfor skapt handlingsrom i konkurransen om legitimitet for tronpretendenter som Skule. Med hyllingen av Håkon Unge, formuleringen om slektskap, og valget av Olsok 1247 som kroningsdag var dette handlingsrommet nå stengt. Kildene ser imidlertid ikke ut til å støtte Brégaints påstand om at Håkon motvillig aksepterte Olsok som kroningsdag, som en innrømmelse til Kirken.⁴⁷ Det var snarere på kongens initiativ mot kardinal Vilhelm av Sabinas råd om en annen dag, at Olsok ble valgt, skal vi tro

⁴⁴ Arstad 2022: 96-110.

⁴⁵ *Sagaen om Håkon Håkonsson*, s. 247. ÍF XXXII, s. 127: Ok þá er um var rætt hvern dag konungr skyldi vera vígðr þá sagði kardináli at þat skyldi gerask á einhverri postolamessu. En með því at konungr var í ættartölu við hinn Helga Ólaf konung þá vildi hann helst á hans hátíðardegi þá sæmð taka.

⁴⁶ Brégaint 2020: 112-113.

⁴⁷ Brégaint 2020: 113.

sagaen. Dermed gjenvant Håkon helgenkongen som genealogisk legitimerende for sin slekt, med minnet om forbindelsen sikret for ettertiden gjennom den høytidelige og symboltunge kroningsseremonien. Meg bekjent er dette også siste gang en konge eller et kongsemne bruker slektskapet til helgenen som et direkte legitimeringsgrunnlag for sitt krav. Dette henger nok også sammen med enekongedømmets suksess etter Skules fall, noe som dempet konkurransen om den slags legitimitet.

Konklusjon

Stamtavler til bruk i kongelig maktlegitimering i norsk høymiddelalder var dynamiske konstruksjoner. Det kommer blant annet fram av det relativt store antallet bevarte genealogier som framstiller Reinsættens forfedre og slektninger fra 1200-tallets første halvdel med så vidt forskjellig fokus, omfang og funksjon. Denne artikkelen har i hovedsak konsentrert seg om bakgrunnen for Skule Bårdssons bruk av Olav den Hellige i 1239 i kontekst av genealogiene fra *Baglersagaene* og *Heimskringla*, samt de genealogiske argumentene for og imot kongsemner som ble framført ved kongevalg i *Baglersagaene* og *Håkon Håkonssons saga*.

Den store variasjonen i genealogiske argumenter for og imot bestemte kandidater viser at det i de første tiårene av 1200-tallet ikke eksisterte noen alminnelig enighet om kriteriene for kongsemners genealogiske legitimitet. En kan kanskje argumentere for at kongssønner ofte ble foretrukket framfor andre med en fjernere tilknytning til kongefamilien og at arv gjennom kvinneledd kunne aksepteres når et parti manglet kongssønner. Men valget av Filippus baglerkonge i 1207 viser at dette slett ikke var noen konsekvent praksis og at kongssønner også kunne holdes fra kongemakten til fordel for kandidater med juridisk sett svakere krav. Som en av Inges nærmeste slektninger hadde nok Skule uansett en helt reell sjanse til å bli valgt både i 1217 og i 1223, selv om kongssønnen Håkon til slutt trakk det lengste strået. *Baglersagaens* genealogi viser også at det i årene før riksmøtet i 1223 ble gjort visse anstrengelser på Skules side for å svare ut de genealogiske kravene som hadde blitt framført på Øretinget i 1217. Denne ble sannsynligvis imøtegått av erkebiskop Guttorm under Riksmøtet i 1223, som nå hadde sluttet seg til Håkons side.

Tiden har riktignok trukket sitt slør over mesteparten av den polemikken vi bare skimter i Sturla Tordssons sagafortelling eller som kan utledes av de bevarte genealogiene. Men det er likevel mulig å se at slekt og genealogiske argumenter innimellom ble tungen på vektskålen i konkurransen mellom kongsemner: den 'helnorske' Inge ble foretrukket framfor sin svenskættede halvbror Håkon Galen i 1204 mens det i 1223 nok var avgjørende at Håkon Håkonsson hadde forsvart sitt krav på å være Håkon Sverressons sønn gjennom moren Inga jernbyrd noen år tid-

ligere. I 1239 åpnet imidlertid ikke Skule for noen diskusjon. Ervervelsen av kongedynastiets skytshelgen som et fraksjonsspesifikt legitimeringsgrunnlag for sitt krav var ikke noe delibererende partsinnlegg, men en demonstrativ opprørshandling. Målet var å vinne tilhengere ved å overbevise om tronkravets rettmessighet, samtidig som Håkon skulle beseires på slagmarken. Begge tiltak mislykkes.

Bruken av Olav var både nyskapende og opportunistisk samtidig som den bygde på etablerte forestillinger som hadde vært under utvikling omtrent siden helgenens død. Jeg har vist ovenfor hvordan disse forestillingene allerede før Skules bruk, hadde slått rot i flere litterære genre som skaldekvad, helgensagaer, kongesagaer og islandske genealogier. Det er mye som taler for at det nettopp var islendingen Snorre Sturlason som kom på tanken om å bruke Olav og som lagde genealogien for Skule. Snorre hadde anledning, kunnskap, motivasjon og politisk teft nok til å lansere en så dristig genealogisk idé og slå politisk mynt på den. I råd med Skule ble nok Snorre klar over handlingsrommet som hadde oppstått i kløften mellom kong Håkon og helgenkongen og så sitt snitt til å utnytte dette med nye historiske argumenter til fordel for Skules ambisjon om kongeverdigheten. Sammen med støtten fra korsbrødrene og deres genealogisk-rettslige argument om arven etter kong Inge følte nok Skule at han sto på trygg nok juridisk grunn til å realisere ambisjonen om kongemakt som han så lenge hadde båret på.

Summary

In November 1239, Duke Skúli Bárðarson was acclaimed king at Eyrarþing assembly near Prándheimr. During the proceedings, his supporters proclaimed him as a kinsman of Norway's patron saint, Óláfr Haraldsson (d. 1030), marking the beginning of a rebellion against Hákon Hákonarson (r. 1217-1263), Skúli's own son-in-law. This introduced the final phase of the Norwegian civil war era (c. 1130-1240), which are among the most extensively discussed periods in Norwegian history. In the last 10 years, several new contributions have specifically addressed Hákon's reign and Skúli's insurrection. This article examines the political context of Skúli's use of Óláfr helgi as a factionally specific legitimising ancestor in support of his royal claim, asking how this claim should be understood.

In the first part of the article, I examine the genealogical significance of Saint Óláfr in the two centuries after his death. Drawing on the eleventh-century poem *Óláfsdrápa* by Steininn Herdísarson and the *Letter of Privileges* (1170/71) issued during the reign of King Magnús Erlingsson (r. 1161-84), it is argued that claims of kinship with the saint were not employed as a factionally specific source of legitimacy among rival pretenders. Rather such assertions was primarily intended to counter the

occasional claims advanced on Norway or parts thereof by kings of Denmark. In this respect, the political use of Saint Óláfr diverges from that of comparable royal saints from the medieval Nordic world such as Knutr of Denmark (d. 1086), Eiríkr of Sweden (d. 1160) and Magnús Erlendsson of Orkney (d. 1116/17).

The second section of the article addresses the significance of genealogical legitimacy in royal acclamations in the decades before Skúli's rebellion in 1239. By examining an underused source, the substantial genealogical material concerning the duke and his family, and linking it with descriptions of genealogical criteria applied in royal selection between 1204 and 1239, this article sheds new light on thirteenth-century ideas of royal legitimacy. This examination largely corroborates the findings of the preceding section: A genealogical link to Saint Óláfr was not a component in legitimising individual claims prior to Skúli's acclamation at Eyraþing in 1239. Factions instead advanced arguments opportunistically, emphasising those criteria that strengthened their preferred candidate while undermining rivals. Thus, claimants such as king Ingi Bárðarson (r. 1204-1217) successfully inherited the kingdom through the female line, and the farmers at Borgarþing were able to secure the election of Filippus Símonsson as king of the *Baglarr*, despite his lack of Norwegian royal ancestors, and to the displacement of the sons of the former *Baglarr* pretender Erlingr Steinvegr (d. 1207).

The third section of the article argues that Snorri Sturluson (d. 1241) was responsible for producing the genealogy that legitimised Skúli's claim at Eyraþing. The Icelandic politician, poet and author resided at the duke's court until the spring of 1239 and possessed both the historical knowledge and political acumen necessary to craft such a genealogical innovation. The preservation of this genealogy in Snorri's *Heimskringla* further suggests that he was tasked with formulating the argument to underpin Skúli's claim, through the genealogy recited at the assembly. The genealogy contains, in all essentials, the very components that, according to *Hákonar saga Hákonarsonar* and *Boglunga sogur*, were used by Skúli in 1239, seemingly in response to the genealogical discourse in the preceding decades: Skúli claimed the throne as heir of his half-brother, King Ingi Bárðarson; he presented himself as a descendant of members of the Norwegian royal dynasty that lived prior to the conversion to Christianity; and, last but not least, the duke was the kinsman of the royal saint Óláfr Haraldsson. Although this last element was an innovation as an individually legitimising relationship, it drew upon long-established notions of legitimising kinship between Óláfr and the royal dynasty, the development of which, since the eleventh century, has been demonstrated in the first part of the article.

Snorri was not the only one engaged in constructing genealogical arguments to advance duke Skúli's royal claim. According to *Hákonar saga Hákonarsonar*, certain canons of Christ Church in Nidaros presented the duke with books that demonstrated his right to succeed his brother Ingi, while simultaneously undermining Hákon Hákonarson. *Fagerskinna* (perhaps compiled around 1236-39) contains certain genealogical appendices that align closely with the legal-genealogical reasoning of the canons. If the appendices were compiled around 1239 with the aim of legitimising Skúli's claim by reconstructing the situation as it stood in 1217-1223, it may account for some of the chronological inconsistencies noted by several scholars. More research is needed to clarify the relationship between the genealogical appendices and the legal claims advanced by the canons.

Duke Skúli's use of Saint Óláfr as a factionally specific legitimizing kinsman was possible only because of a rift between king Hákon and the saint following a conflict with the Church during the first years of his reign. Skúli deliberately exploited this rift by appropriating Óláfr to glorify his own acclamation with provocative and insistent invocations of the saint. The provocation did not go unanswered. Even before Skúli's defeat, Hákon had his own son Hákon ungi (d. 1257) acclaimed co-king at Eyrabing in 1240 with an oath sworn on Saint Óláfr's relics. After Skúli's death, king Hákon (the Elder) further asserted his position by selecting saint Óláfr's feast day, against the advice of the Church, as the date of his coronation in 1247. If we believe *Hákonar saga Hákonarsonar*, the king specifically intended to emphasise the genealogical relationship between himself and the saint.

Referanser

Primære kilder

- BAGLERSAGAENE = *Soga om Birkebeinar og Baglar. Bøglunga sogur*. Utg. Hallvard Magerøy. Bind I-II. Norrøne Tekster nr. 5. Oslo: Solum forlag og Kjelde-skriftfondet, 1988.
- GESTA DANORUM = *Saxo Grammaticus Gesta Danorum*. Utg. Karsten Friis-Jensen. Trans. Peter Fisher. Bind II. Oxford: Clarendon Press, 2015.
- GULATINGSLOVA = Utg. Gudmund Sandvik & Jens Arup Seip. I *Gammelnorske lovtekster med oversettelse*. Oslo: Universitetsforlaget, 1956.
- ÍF XXIV = *Morkinskinna*. Utg. Ármann Jakobbson & Þórður Ingi Guðjónsson. Bind 2. Reykjavík: Hið Íslenska Fornritafelag, 2011.
- ÍF XXIX = *Fagrskinna – Nóregs Konunga Tal*. Utg. Bjarni Einarsson. Íslenzk fornrit XXIX. Reykjavík: Hið Íslenska Fornritafelag, 1985.

- ÍF XXXI = *Hákonar saga Hákonarsonar*. Utg. Sverrir Jakobsson, Þorleifur Hauks-son, og Tor Ulset. Bind I. Íslenzk fornrit XXXI. Reykjavík: Hið Íslenska Fornritafelag, 2013.
- ÍF XXXII = *Hákonar saga Hákonarsonar*. Utg. Sverrir Jakobsson, Þorleifur Hauks-son, og Tor Ulset. Bind II. Íslenzk fornrit XXXII. Reykjavík: Hið Íslenska Fornritafelag, 2013.
- LANDNÁMSBOKEN = *Landnámsboken: beretningen om landnåmet på Island ca. 870-930*. Utg. Hermann Pálsson. Overs. Liv Kjørsvik Schei. Thorleif Dahls Kulturbibliotek. Oslo: Aschehoug, 1997.
- MAGNUS ERLINGSSONS PRIVILEGIEBREV = Utg. Egil Kraggerud. I *Latinske tekster i Norge mellom 1152 og 1230 – En tekstkritisk samling med norske parallelloversettelser bind 1*, 120-126. Oslo: Novus Forlag, 2023.
- HEIMSKRINGLA = *Heimskringla: Norske kongesagaer*. Overs. Kjell Arild Pollestad. Oslo: Gyldendal, 2017.
- HÁKON IVARSSONS SAGA = *Hákonar saga Ívarssonar*. Utg. Jón Helgason og Jakob Benediktsson. København: J. Jørgensen & Co., 1952.
- OLAFSDRÁPA = Overs. Kjell Arild Pollestad. I *Heimskringla: Norske kongesagaer*. Oslo: Gyldendal, 2017.
- PKS I = *Poetry from the Kings' Sagas 1: From c. 1035 to c. 1300*. Utg. Diana Whaley. Turnhout: Brepols, 2009.
- PKS II = *Poetry from the Kings' Sagas 2: From c. 1035 to c. 1300*. Utg. Kari Ellen Gade. Turnhout: Brepols, 2009.
- SAGAEN OM BAGLERE OG BIRKEBEINER = Overs. Finn Hødnebo. I *Norske kongesagaer bind 3*, red. Finn Hødnebo & Hallvard Magerøy. Oslo: Gyldendal, 1979.
- SAGAEN OM HÁKON HÁKONSSON = Overs. Finn Hødnebo. I *Norske kongesagaer bind 4*, red. Finn Hødnebo & Hallvard Magerøy. Oslo: Gyldendal, 1979.
- STRATEGICON = Kekaumenos, *Strategicon*. Utg. Maria Dora Spadaro. *Raccomandazioni e consigli di un galantuomo: Strategikon, Cecaumeno*. Alessandria: Edizioni dell'Orso, 1998.
- SVERRES SAGA = Overs. Anne Holtsmark. *Sverres Saga. En tale mot biskopene*. Oslo: Aschehoug, 1986.
- VIKINGAVISUR = Overs. Kjell Arild Pollestad. I *Heimskringla: Norske kongesagaer*. Oslo: Gyldendal, 2017.

Sekundære kilder

- ANDERSSON, Theodore M. 2015. *Hákonar saga Ívarssonar Once Again. Maal og Minne* 107 1: 61-77.

- ARSTAD, Knut. 2022. Veien mot opprør: Nytt lys på konflikten mellom Håkon og Skule. *Historisk Tidsskrift* 101:2: 96-110.
- BAGGE, Sverre. 2010. Warrior, King, and Saint: The Medieval Histories about St. Óláfr Haraldsson. *The Journal of English and Germanic Philology* 109 3: 281-321.
- . 2015. Dateringen av *Hákonar saga Ívarssonar*. Svar til Theodore M. Anderson. *Maal og Minne* 107 1: 79-88.
- . 2020. Håkon og Skule 1217-1240. *Historisk Tidsskrift* 99 3: 184-196.
- . 2022. Håkon og Skule. Svar til Hans Jacob Orning og Knut Arstad. *Historisk Tidsskrift* 101 2: 157-165.
- BRÉGAINT, David. 2015. *Vox Regis. Royal Communication in High Medieval Norway*. Leiden: Brill.
- . 2020. The Missing Saint. Saint Olaf and King Håkon Hákonsson. I Magne Njåstad & Randi Bjørshol Wærdahl (red)., *Helgener i nord. Nye studier i nordisk helgenkult*, 99-121. Oslo 2020.
- BULL, Edvard. 1931. *Det norske folks liv og historie gjennom tidene*, bd. 2. Oslo: Aschehoug.
- CHADWICK, Nora. 1964. Dreams in Early European Literature. I James Carney & David Grene (red)., *Celtic Studies: Essays in Memory of Angus Matheson*, s. 33-50. London 1964.
- DAAE, Ludvig. 1898. Om Reins-Ættens sidste fyrstelige medlemmer. *Historisk Tidsskrift* 3: 198-239.
- ELLIS, Caitlin. 2022. The development of the cult of Magnús: The interplay between Saints, Bishops and Earls in Orkney. I Ragnhild M. Bø og Jón Viðar Sigurðsson (red)., *The Cult of Saints in Nidaros Archbishopric: Manuscripts, Miracles, Objects*, 111-41. Turnhout 2022.
- FIDJESTØL, Bjarne. 1982. *Det Norrøne Fyrstediktet*. Øvre Ervik: Alvheim og Eide.
- GUNNES, Erik. 1996. *Erkebiskop Øystein: Statsmann og Kirkebygger*. Oslo: Aschehoug.
- HEDEM, A. E. 1953. Biskop-ætten og Manvik-godset. *Norsk Slektshistorisk Tidsskrift* 14:2: 106-122.
- HELLE, Knut. 1958. *Omkring Bøglungassögur*. Bergen: Universitetet i Bergen.
- . 1979. *Konger og Gode menn i norsk riksstyring ca. 1150-1319*. Oslo: Universitetsforlaget.
- HOFFMANN, Erich. 1975. *Die heiligen Könige bei den Angelsachsen und den skandinavischen Völkern. Königsheligen und Königshaus*. Neumünster: Wachholtz.
- HOPE, Steffen. 2022. Byzantine History in the legend of Saint Olaf of Norway, c. 1150 – c. 1230. I Anna Lampadaridi, Vincent Déroche, & Christian Høgel (red)., *Byzantine and medieval history as represented in hagiography*, s. 31-59. Uppsala 2022.

- INDREBØ, Gustav. 1917. *Fagrskinna*. Avhandlinger fra Universitetets historiske seminar 4. Kristiania: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.
- KLANICZAY, Gábor. 1990. From Sacral Kingship to Self-Representation: Hungarian and European Royal Saints. I Karen Margolis (Red.) og Susan Singermann (Trans.) *The Uses of Supernatural Power: The Transformation of Popular Religion in Medieval and Early Modern Europe*, 79-94. Cambridge: Polity Press.
- KOHT, Halvdan. 1934-36. Noreg eit len av St Olav. *Historisk Tidsskrift* 30: 81-109.
- KRAGGERUD, Egil. 2023. Magnus Erlingssons Privilegiebrev. I *Latinske tekster i Norge mellom 1152 og 1230 – En tekstkritisk samling med Norske Paralleloversettelse bind II Kommentar*, 119-125. Oslo: Novus Forlag.
- LINCOLN, Bruce. 2014. *Between History and Myth: Stories of Harald Fairhair and the Founding of the State*. Chicago 2014.
- LUNGA, Peter Sigurdson. 2018. *The Context, Purpose, and Dissemination of Legendary Genealogies in Northern England and Iceland c. 1120 – c. 1241*. Doktoravhandling, Universitetet i Cambridge.
- . 2024. 'Inn heilagi Óláfr konungr ok inn háleiti Hallvarðr, frændi hans': Óláfr helgi and Genealogies of Saints in Norway, Iceland, and Orkney. *Gripla* 35: 213–245.
- MYRVOLL, Klaus Johan. 2023. Skule jarl, Snorre og den historiske bakgrunnen åt *Fagrskinna*. *Maal og minne* 115 1: 79-131.
- NARIKAWA, Takahiro. 2012. Dreams in Old Norse-Icelandic Royal Biographies as Representations of the Dynastic Identity: The Case of the Fairhair Dynasty. I A. Mathias Valentin Nordvig and Lisbeth H. Torfing (red.), *The 15th International Saga Conference: Sagas and the Use of the Past, 5th –11th August 2012, Aarhus University, Preprint of Abstracts*, s. 44-48. Aarhus 2012.
- ÓLÁFIA EINARSDÓTTIR. 2002. Fagrskinns forfattelsestidspunkt. Olaf Haraldson – Tyskland – Hákon Hákonsson.
- ORNING, Hans Jacob. 1997. Hákon Hákonsson, Skule Bårdsson og norsk statsdannelse i første halvdel av 1200-tallet. *Historisk tidsskrift* 76: 2–19.
- . 2014. Borgerkrig og statsutvikling i Norge i middelalderen – en revurdering. *Historisk Tidsskrift* 93 2: 193-216.
- . 2021. Hákon, Sule og de norske borgerkrigene. *Historisk Tidsskrift* 100: 222-237.
- RØTHE, Gunnhild. 2008. Snorre som hagiograf: helgenkongen og hårfagreideologien. I John Ole Askedal og Klaus Johan Myrvoll (red.), *Høvdingen: Om Snorre Sturlasons live og virke*, 125-141. Oslo 2008.

- SKEIE, Tore. 2009. *Alv Erlingsson: fortellingen om en adelsmanns undergang*. Oslo: Spartacus.
- STEEN, Sverre. 1949-51. Tronfølgeloven av 1163 og konungstekja i hundreåret etter. *Historisk Tidsskrift* 35: 1-96.
- STORM, Gustav. 1884. Harald Haardraade og væringene i de græske keiseres tjeneste. *Historisk Tidsskrift* 2. Rekke, bd 4: 354-86.
- SVERRIR JAKOBSSON. 2002. 'Erindringen om en mægtig Personlighed': Den norsk-islandske historiske tradisjon om Harald Hårfagre i et kildekritisk perspektiv. *Historisk Tidsskrift* 81: 213-230.
- TOBIASSEN, Torfinn. 1964. Tronfølgelov og Privilegiebrev: En studie i kongedømmets ideologi under Magnus Erlingsson. *Historisk Tidsskrift* 43 3-4: 181-273.
- TURVILLE-PETRE, Gabriel. 1958. Dreams in Icelandic Tradition. *Folklore* 69: 2: 93-111.
- VANDVIK, Eirik. 1962. *Magnus Erlingssons Privilegiebrev og Kongevigslé*. Utg. Vegard Skånland. Oslo: Universitetsforlaget.

Peter Sigurdson Lunga (NTNU) er førsteamanuensis ved Institutt for lærerutdanning. Han forsker på historiedidaktikk og norsk og engelsk middelalderhistorie. E-post: peter.s.lunga@ntnu.no